

Enhörna Hembygdsförening

Årgång 6, nummer 1

april 2004

Enhörna Hembygdsförening inbjuder till

ÅRSMÖTE

Söndagen den 25 april 2004, kl 15.00 i Bygdegården

Program

- ⇒ Sedvanliga årsmötesförhandlingar
- ⇒ Kaffe, lotteri och försäljning av böcker, skrifter och textilier
- ⇒ Föredrag - underhållning

Amadeus Bianchini (1867 - 1930)

Folklivsskildrare, fotograf, poet och Enhörnabo

Amadeus Bianchini var den förste fotograf som systematiskt skildrade Södermanland, och inte minst Enhörna, med kamera.

Peder Edström kommer att visa ett antal av Bianchinis fotografier från Enhörna, berätta om personen bakom kameran och hur livet kunde te sig för en *folklivsfotograf* för 100 år sedan.

Amadeus Bianchini var även poet och ur hans samling Irrbloss (1915) har Ida Tellestedt valt några dikter, som hon tonsatt och kommer att framföra.

V Ä L K O M M E N

Motioner till årsmötet ska vara styrelsen tillhanda senast 2004-04-18

2004 års sommarutställning är en fortsättning på förra årets, "Fjärsmän – polisen på landet." och utvecklar frågorna:

- Hur har det svenska polisväsendet uppstått och utvecklats?
- Vilka olika arbetsuppgifter har polismannen haft genom tiderna?
- Hur har ordningens män rekryterats och tillsatts?
- Vilken utrustning har polismannen haft tillgång till?
- Busliv, lag och ordning i Enhörna (Tips och idéer efterlyses, ring Birgitta Allmo 550 421 07)

Minns du sommarens utställning kring Husmodersdräkten?

Vi är några som kommer att väva tyg till denna dräkt och sedan sy upp den. Vill du vara med?

Kontakta Anne-Marie Andersson, 550 420 16

Hus= och Rese=Apoteque - del 2 (forts. från berättelsen i Hembygdsbladet dec-2003)

Tro det eller ej -just som skrinet återfunnits upptäcker artikelförfattaren en facsimilupplaga av Rosén von Rosensteins bok från 1765 i en antikvariatskatalog från Skåne. "Upsat" speciellt för den typ av apotek som nu återbördats till Enhörna.

Kyrkoherdesonen Nils Rosén (1706-1773) som enligt faderns önskan först ämnade gå i dennes fotspår, men avbröt prästutbildningen för att studera medicin. Han omnämns för epokgörande insatser inom skilda medicinska områden bl a läroböcker som "Compendium anatomicum" en lärobok i tillämpad anatomi, "Underrättelser om Barn-Sjukdomar och deras Bote-Medel", "Om pesten", "Rön om insekter i människans kropp", "Rön om maskar, i synnerhet Binnickemasken", "Berättelser om Stenpassion och gikt" med flera. Roséns bröstdroppar är kanske, för eftervärlden, det mest välbekanta av hans läkemedel.

I äldre tider fanns få läkare och få apotek. Under 1700- och 1800-talen var det inte ovanligt med hus- och reseapotek. Läkarna förde dem med sig på sjukbesöken. Men de förekom också i t ex prästgårdar, sockenstugor och herrgårdar. Under 1600- och 1700-talen skrevs en rad husapotek- och läkarböcker. 1765 kom Nils Rosén von Rosensteins "Hus= och Rese=Apoteque, På Hennes Kongl. Maj:ts Nådigste Befallning Upsatt Af Archiatern och Riddaren Rosén von Rosenstein." Stor del av faktauppgifterna här har tagits ur facsimilupplagans förord av Wolfram Kock, f d chef vid Medicinhistoriska museet. Museet har, som

deposition, i sina samlingar just ett exemplar av det husapotek som nu återbördats till Enhörna. Rese-apoteken innehöll burkar, flaskor, droppar, pulver, piller, salvor och plåster enligt Kock. Vid kontakt med museet beskriver Ell-Marie Andrén innehållet i ett skrin. Här kunde finnas matolja, kalspadersalt, torkade blåbär, kamomill, fläderte, kamfer - som nervdroppar, sodapulver, maskfrö, maskomslag.

Archiatern och Riddaren Nils Rosén von Rosenstein var en kombination av vetenskapsman och praktiskt verksam läkare. Den för sin tid framstående mannen fick sitt sista vilorum i Uppsala domkyrka.

Barbro E Sjöström

"GODA RÅD" till 2000-talets Enhörna-folk (ur Nils Rosén von Rosensteins Hus-och Rese Apotheque)

"Den som får ondt straxt på maten och wil dåna; har antingen ätit för mycket, eller något otjenligt; eller har han för sensible mage. I de 2:ne förra fallen hjälpes han med upkastning. Ge kräk=pulvret. I det sidsta med Elixir vitrioli acidul. och liten mat. Kommer swimming af för hårdt snörlif, så lossas det: af för stark värme i rummet; så öppnas fönster eller dörar. Kommer den deraf, at man för länge är

"GODA RÅD" till 2000-talets Enhörna-folk (ur Nils Rosén von Rosensteins Hus-och Rese Apotheque)

"Swimming wid åderlätning förekommes, om man då ligger, samt håller kalt watten i munnen."

LANDSHÖVDINGEN TOG UPP SOCKNENS SVINPROBLEM PÅ SOCKENSTÄMMAN

I protokollet från sockenstämman i Över-Enhörna 1793 kan man läsa följande:

"Anmälte H:r Landshövdingen och Riddaren von Törne den åwerkan, som oringade svinkreaturen göra höst och währ både på ängar och i beteshagar, och förestälte i anledning häraf nödwändigheten, at hafwa en så kallad svinfogde, til förekommande af så obehagelig skada. Sochnemännen samtyckte til denna proposition, ty blef härvid följande afsagt:

- a) at en wiss man antages til svinfogde, som ringar svinen öfver hela sochnen, åtminstone 2:ne gånger om året, och i händelse det blir honom på något ställe förnekt, gifver det tilkänna, så at den nekande blir stäld til ansvar.**
- b) at samma Man får för sitt beswär En daler om året af hwarje helt hemman, samt i proportion af de mindre, och dess utan 3 runstycken särskilt betalning för hwart svinkreatur han ringar, hvilket arfvode han sjelf upbär.**
- c) at denna fogde pliktar 1 daler, därest han försummar sin skyldighet, och lika mycket den, som bewisligen förnekar honom at få ringa, och äntel.**
- d) at den, som egenwilligt nederbryter andras gärdesgårdar, el. lemnar grindar öpne, at släppa swinen in, bör plikta 12 daler, hvilken plikt säxmännen skola utan gensäjelse uttaga, såsom en skyldighet deras säxmanskap åtföljandes."**

Landshövdingen Michael von Törne som varit landshövding i Älvsborgs län tidigare, bodde på Ekensberg, och hade alltså stora markområden att förvalta, och då kunde lösgående svin förmodligen ställa till stora problem. För att försöka förhindra de markskador som uppstod vid svinens bökande skulle ju alla svin vara försedda med en järnring i trynet, men detta var någonting som det ofta slarvades med.

Förslaget från "H:r Landshövdingen" fick ingen skyndsam behandling, utan det skulle dröja ända till 1799 innan frågan togs upp på nytt, och i sockenstämmoprotokollet i maj detta år kan man under punkt 4 läsa:

"Til förekommande af wägarnas förstöring, igenom swinkreaturens påtande, särdeles wårtiden, förenade sig Sochenmännen om en så kallad Swinfogde och skulle härtil antagas afskedade Corporalen Källman, samt för denna hans tjenst honom bestås 1 daler kopparmynt af hwarje hemman, eller hwad eljest han kan få til sitt understöd."

Korpral Källman som i sin krafts dagar hade bott i Kälve soldattorp, slutade sina dagar i Fattigstugan 1809, 75 år gammal. Det verkar inte ha varit några problem med svinens härjningar under hans tid som svinfogde, men 1811 togs frågan upp igen och man skärpte påföljderna:

"Om Oringade Swin träffas på andras ägor eller Allmänna Sockenvägen, hwilken som helst då äger rättighet att uptaga och behålla sådana Swinkreatur till dess ägaren återköper dem för 12 skilling Bo för hvarje Svinkreatur --- Tillika blef erindrat om angelägenheten att igenlåta grindar och ledd, när man genomfor dem och stadgat, att den, som det försummar, derföre skall plikta 1 Riksdaler Bo hvaraf hälften tillfaller angifvarren och den andra hälften Socknens fattige."

På sockenstämman i maj 1813:

"Erindrade Pastor om Swinkreaturens ringning, och hvad socknemännen i det afseende öfverenskommit"

Men på sockenstämman ett år senare skärptes tonen, och liksom 1793 var det Ekensberg som var den pådrivande:

"Anförde flera och särdeles Bokhållaren Björkegren vid Ekensberg klagomål de rövver att Svin, som fått gå oringade emot församlingens öfverenskommelse och Be slut d. 13 oct. 1811, gjort skada på åtskilliga ställen, och som det således blef styrkt att den utsatte pligten 12 skilling Bo för oringade svinkreatur som träffas på all männa vägar och annor-

BASTHAGEN, BASTHAGS-EVERT, OXAR OCH EN ORUBBLIG SANKT BERNHARDSHUND

Basthagen bestod av ett stort kök och en liten kammare. Här bodde gossarna Evert och Elis, deras mor Elin och morföräldrarna Lina och Anders Gustafsson. Morfar Gustafsson var bonde och slaktare. En anseglig mängd kor var hängde i kökstaket. I ladugården fanns 3-4 kor och en del smådjur. Från brunnen nere vid vägen bar man allt vatten också till djuren.

Basthagen som en gång fanns just på den plats i Över-Enhörna vi idag ser Vårgård. Huset revs när Vårgård uppfördes 1940.

Ragnar och Sven Hedengren på Ridön hade besökt Gnesta marknad för inköp av två stycken oxar. Det var kolmörkt denna sena oktoberafton 1920 vilket medförde svårigheter att ta oxarna över till ön. Lösningen blev att få ställa dem i Nöttastallet hos slaktare Hjalmar Johansson. Hos slaktarn fanns en Sankt Bernhardshund på 90 kilo som beslöt att inte släppa fram några Ridö-oxar. Men som det var bekant att 10-åriga Basthags-Evert hade god hand med hunden fick han uppdraget att lotsa sällskapet. Evert har berättat att han kände sig så rädd och klenmodig i mörkret. När problemet väl var löst var det bra gott att få komma hem till värmen och tryggheten i Basthagen.

EFTERLYSNING

"En Oxe, ljusröd till färgen, med bruna ringar kring ögonen, bortgick från Stjerna skog i Ytter-Enhörna socken Torsdagen den 1 Juni. Den som om nämnda kreatur kan lemna någon upplysning torde mot ersättning godhetsfullt vända sig till soldaten Öster på Stjerna gård i Ytter-Enhörna socken."

Nya Södertelge Tidning Lördagen den 10 Juni 1876 /BES

"GODA RÅD" till 2000-talets Enhörna-folk (ur Nils Rosén von Rosensteins Hus-och Rese Apotheque)

"Elixir vitrioli acidulatum

Är godt för en klen och sensible mage, gifwer matlust, och befordrar matsmältningen. Den dämpar

EN VÅR FÖR 128 ÅR SEDAN

"-K o m m e n i h å g, att alla gamla kopparslantar ej i allmänna rörelsen gälla längre än till innewarande månads slut. För dem, som inneha dylikt mynt, är det därför bäst att så snart som möjligt bortwexla detsamma."

Enhörna Hembygdsförenings styrelse:

Leif Tellestedt, ordförande	tel: 550 447 05	Mona Elveskog	tel: 550 420 28
Johnny Länn, vice ordf	tel: 550 492 26	Kristina Ingårda	tel: 550 420 01
Britt-Mari Gylefors, sekr	tel: 550 421 30	Olle Karlsson	tel: 550 440 37
Sven-Olof Svensson, kassör	tel: 550 440 04	Bo Staflund	tel: 552 461 35
Anne-Marie Andersson	tel: 550 420 16	Sven-Eric Åkerman	tel: 550 491 84

Box 39, 15023 Enhörna,
Medlemsavgiften är 75/100:-/år
(enskild/familj)
Postgiro 23 89 45-0,
Bankgiro 822-6565
OBS! Glöm inte att meddela
oss vid adressförändring